

Lehetne észrevételt tennünk a beosztásra, így például a kötelességek tanában nem alap nélkül jegyezhetnők meg, hogy szoros kötelesség csak felebarátaink iránt van. A másik kettő, tudniillik a magunk s az isten iránt való kötelesség közül az elsőről a természet sokkal erősebben, phiziológiai alapon gondoskodott; a másodikra pedig azt, hogy hiában van az úgynevezett isten iránt kötelesség, midőn istenre még oly szoros kötelesség mellett is hatással nem lehetünk. De nem keressük most, midőn e téren irodalmi kezdeményezéssel van dolgunk, a kifogásokat. Egyszerűen kifejezzük örömünket, hogy találkozott egy intézetünk, melynek érzéke volt az erkölcsi eszmék megszólaltatása iránt épen a kereskedelmi iskolában s hogy találkozott arravaló tanító, a ki ez eszmének szavat is adott.

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése, írta: dr. Wekerle László. M.-Sziget, 1890.

Az után a nagyon is gyakorlatias hangzású cím után itélve, melyet *Wekerle Lászlónak*, Máramarosmegye kir. tanfelügyelőjének műve visel, kinek ötlenék föl, hogy a műnek közé van a legelvontabb problémákhoz, melyek a bemutatást e helyen is megvárják. Pedig úgy van a dolog.

Wekerle nemcsak ügyes administrator, de egyúttal hivatott philosoph természet, kiben megvan a készség, hogy a problémákat fölkutassa, ha ugyan önként nem jelentkeznének előtte.

Főntezimzett műve négy részből áll. A két első a népiskolai felügyelet s az iskola szervezete gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Elég gyakorlati még a harmadik fejezet tárgya is, tudniillik «a hatóbb oktatás és nevelés munkájának természetes alapja és rendje».

Ránk azonban, kivált a mű negyedik fejezete tartozik, mely ezt a címet viseli: «A vallásos nevelés isten valóságának bizonyítása alapján».

Főladatát ekként jellemzi:

«A vallásoktatás és vallásos nevelés ellen, mint azt eddig műveltek és ma is művelik, semmi kifogás nem volna, a mennyiben a kellő buzgóság, odaadás és módszer tekintetében semmi kivánni való nem marad. És mégis a positiv eredmény a legjobb esetben is csak (sokat concedálok) nagyon közepes, a legtöbb esetben pedig kétes. Ez azért van, mert a vallástanításnak tárgya, végelemzésben, a világ végoka — Isten. Valamely tananyagot tanítani s annak tárgyát nem ismerni, avval tisztában nem lenni: ez e tantárgy tanításánál a sikertelenség-

nek, az álsikernek legbiztosabb, legtermészetesebb forrása. A vallásos nevelés tárgyalásánál az én főladatom tehát nem az, hogy a tanítás módjához, menetéhez szóljak, hanem az, hogy a homályos és hiányos, illetve hiányzó tárgyismeret nagyfontosságú és mély kérdését a tudomány, — a természet- és vallásbölcselet — alapján tanulmányom tárgyává téve, a világ végökének és ezzel egyetemben Isten valóságának kétséget kizáró tiszta tudatára ébreszszek».

A problema megoldását pedig, Weisz J. fönt bemutatott művel rokonságban a következőkben vázolja: «Az abszolút anyagtalanság úgy határilag, térileg, mint atómányagilag az anyagnak a térben öröktől való szétoszlottsága, illetőleg szétvonzottsága: a szétvonzódás, vagyis az abszolút atómkok eltaszító erejének sommájából összegondolandó legtermészetesebb keletkezés előtti ősállapot. Hogy ezen ősállapotnak a gondolása miért volna nehéz, vagy épen lehetetlen: belátni nem tudom, sőt ha a 3-ik halmazállapoton túl a széttaszítás erejét általános érvényrejutásában tekintjük, lehetetlen más következtetésre jutnunk, mint arra, hogy az anyag szétoszlódása a 3-ik halmazállapoton csakis úgy gondolható, csakis úgy vezethet a keletkezéselőtti ősállapot gondolására, ha a szétoszlottság tökéletességét az abszolút nyugalomban létezett, mintegy széthúzó állandóságban — decentrikus-nisusban — veszteglő atómmindenséggel, vagyis az ily értelmű abszolút anyagtalanság állapotával azonosítjuk, mivelhogy a keletkezéselőtti állapotot másképp gondolni egyáltalán nem is lehetséges, egyenesen észellenes. Rájutottunk itt a szétvonzódás őseredeti erősummájára, mely abszolút nyugvó állandóságában adja a keletkezéselőtti *üruniversumot*. Ez az abszolút semmi, mint abszolút anyagtalanság tehát nem azonos a mennyiségtani zéróval, mert az anyagnak abszolút atomok alakjában létezett szétoszlottsága a határtalan ürnek bármely pontján egy rögzítő erőnek, egy minden keletkezést szükségképen megelőzőt szükségképeni «világerő» öröklétállapotának felel meg. Ez az abszolút világszellem, mely egyedül teszi lehetővé az anyagkeletkezés gondolasát, és mely egyedül alapja minden képzelhető keletkezésnek».

Ezúttal mi csak azt a kételyünket fejezzük ki, hogy ez az abszolút világszellem a népiskolai vallástanításban a megismerés bizonyosságára emelkedhetnék, mint szerzőnk kívánja.